

Ганна САЙЧЕНКО, Володимир ХОМЯКОВ

Україна повертається до атмосфери податкового свавілля кінця 1990-х років

Дай мільярд

До листопада 2011 року до держбюджету надійшло на 30% більше грошей, ніж роком раніше — це офіційна статистика Держказначейства. За даними казначейської служби, в січні — жовтні загальний фонд держбюджету отримав 211,6 млрд грн — на 48,9 млрд більше, ніж за аналогічний період 2010-го. Понад половина всіх надходжень припадає на податки.

Теоретично податкові надходження 2011-го мали бути на рівні або меншими за торішні. Зростання економіки України 2011 року буде на рівні реальної інфляції. Крім того, з січня 2011-го у країні діє Податковий кодекс, яким було знижено ставки основних податків, введено податкові канікули тощо. Проте факт залишається фактом: доходи бюджету цього року зросли на третину, а за окремими податками — наприклад, за ПДВ — більш ніж на 60%*.

Темна сторона

«Корупційний, адміністративний, податковий, зокрема й кримінальний, тиск на бізнес набагато посилюється», — заявив у листопаді голова ради Нацбанку Петро Порошенко.

Заяву голови ради НБУ було зроблено не на рівному місці. Після недовгої податкової відлиги 2005–2008 років податківці знову перейшли до роботи за принципом «наповнити бюджет за будь-яку ціну» — так, як вони працювали, коли державну податкову службу очолював нинішній прем'єр Микола Азаров.

Те, що відбувається, вже позначилося на індексі інвестиційної привабливості, який щокварталу розраховує Євро-

пейська бізнес-асоціація (ЄБА): у III кварталі 2011-го він упав до значення 2,56 — це найгірший показник за останні два роки.

«Однією із ключових причин такого різкого падіння стала проблема корупції та посилення тиску на бізнес із боку державних органів, — зазначає виконавчий директор ЄБА Ганна Дерев'янка. — Занепокоєння викликає масовість цього явища, адже ми говоримо не про поодинокі випадки — це відчувається в кожній галузі, у кожному сегменті бізнесу».

Справді, за даними опитування, основні причини падіння інвестиційної привабливості — посилення тиску з боку владних структур, яке відзначили 12% опитаних, корупція (11%) і складності у сфері оподаткування, особливо з відшкодуванням ПДВ (9%).

Жодних послаблень 2012 року бізнесу очікувати не варто

«Особливо зріс тиск із боку податкової, — пояснює керівник податково-юридичної практики Ернст енд Янг в Україні Володимир Котенко. — Збільшилася кількість позапланових перевірок, змінився характер взаємодії податкового інспектора та підприємця. Зараз податківцю досить просто прийти та пояснити підприємцеві, які відтепер перед ним стоять завдання. За законом про Державну податкову службу та Податковим кодексом податківці мають право проводити позапланові перевірки в майже необмеженій кількості випадків і ситуа-

цій. Їм навіть не потрібно напружуватися, щоб винайти підставу».

Втім, в офіційній статистиці такі дані не фігурують — прес-служба та перші особи податкової у своїх заявах оперують винятково плановими перевірками. Наприклад, Олександр Клименко — майже одразу після призначення на посаду голови Державної податкової служби — поспішив заявити, що кількість планових перевірок 2011 року буде скорочено майже на 60%: до 12,2 тис. проти 23,3 тис. рік тому. Щоправда, голова ДПС не уточнив, що планові перевірки складають лише третину від загальної кількості.

Так, за останніми даними самої ДПС**, у I півріччі 2011-го податківці провели 9079 планових та 18 058 позапланових пере-

вірок. Кількість планових перевірок справді скоротилася на 14,4% рік до року, але кількість позапланових зросла на 45,3% порівняно з аналогічним періодом 2011-го. І, з огляду на все, продовжує зростати.

До цього слід додати 2078 кримінальних справ, які розслідувала податкова міліція в I півріччі. З першого погляду, порівняно із січнем–червнем 2010-го їхня кількість збільшилася незначно — лише на 232 справи. Але це дивлячись із чим порівнювати.

Справа в тому, що в 2005–2008 роках випадки криміналь-

ного переслідування платників податків скоротилися втричі порівняно з кінцем 1990-х. Якщо у 1999-му за статтею «несплата податків» розслідувалося 10,5 тис. справ, то 2008-го — лише 3099, це офіційна статистика ДПС. У 2011-му цей показник — вперше за останні роки шість — може перевищити 4 тис. справ на рік. Але податкова міліція, швидше за все, не зупиниться на досягнутому.

Громадяни кримінальники

«Порушення кримінальної справи взагалі є одним із найпоширеніших прикладів незаконного тиску на бізнес. Зазвичай податкова міліція тисне на бізнесменів, порушуючи кримінальні справи за ст. 212 Кримінального кодексу. МВС і прокуратура найчастіше переслідують підприємців за ст. 190 КК (шахрайство) або ст. 367 КК (службова недбалість)», — розповідає старший партнер юридичної фірми «Ілляшев та Партнери» Роман Марченко.

Кримінальне переслідування — найлегший спосіб вибити із платника податків додаткові гроші. Причому незалежно від того, які перспективи в цієї кримінальної справи.

Ось як розповідає про це старший партнер юридичної фірми «КМ Партнери» Олександр Мінін. «Податківці пра-

* З виступу Олександра Клименка (тоді ще заступника голови Державної податкової служби), 13 жовтня процитованого прес-службою ДПС. За даними податкової, в січні–вересні надходження податку на додану вартість зросли на 21,6 млрд, або на 60,8% порівняно з аналогічним періодом минулого року.

** Аналітична записка про динаміку показників зведеної інформації «Основні статті про діяльність ДПС» за I півріччя 2011 року.

«Люди, які вкушають занадто багато радості, неминуче тупішають».

Оноре де Бальзак

Грудень 2010 р. Свіжа статистика: за рік кількість фізосіб-підприємців скоротилася на 150 тис., припинили свою діяльність 12 тис. юридичних осіб.

Січень 2011 р. Податкова отримує право здійснювати позапланові перевірки без рішення суду, Податковий кодекс.

цюють за різними схемами. Є «цивілізовані продавці», які при перевірках дотримуються майже всіх формальностей і не влаштовують «маски-шоу». Вони проводять обшук, вилучення документів на підставі постанови слідчого. При цьому слідчий «по-дружньому» пропонує бізнесменові просто сплатити податки швидше, до висування обвинувачення, наперед погодившись із ч. 4 ст. 212 Кримінального кодексу. Інакше, пояснюють підприємці, він перебуватиме на підписці про невивід на весь період розгляду справи в суді, будуть додаткові обшуки, санкції тощо».

У преамбулі ст. 212 йдеться про навмисне ухилення від оподаткування. У більшості випадків стовідсотково обґрунтувати намір можна лише отримавши відповідне визнання від підслідних. Домогтися таких показів у край складно (мало хто при здоровому глузді та тверезій пам'яті зважиться обмовити себе й товаришів по службі), що підтверджується цифрами. Наприклад, у недобрій пам'яті 1999-му обвинувальними вироками, за даними Верховного Суду, скінчувалася ледь п'ята частина таких кримінальних справ, зараз — ще менше: 215 у І півріччі 2010-го і 180 в січні — червні 2011-го.

З першого погляду ситуація виглядає парадоксальною: кількість кримінальних справ зростає, а кількість вироків падає. Однак у податковій нічого не роблять просто так: справа в тому, що відповідно до четвертої частини ст. 212 підозрюваний звільняється від кримінальної відповідальності, якщо сплатить нараховані податковою податки, санкції та штрафи. Суд фіксує згоду підслідного, податкове зобов'язання вважається узгодженим, податківці отримують гроші й гарну звітність, а постраждалий підприємець — свободу. Всі, здавалося б, задоволені, якби не одне «але»: останнім часом кримінальні справи чимдалі частіше порушують на вкрай хитких підставах.

Іншими словами, ст. 212 КК може використовуватися як узаконений інструмент шантажу. Не дивно, що, за спостереженнями Олександра Мініна, слідчі дедалі частіше не завдають собі клопоту дотриманням законності. «Слідчий може погрожувати бізнесменові чи не негайною «посадкою» у присутності адвоката», — розповідає він.

Щоправда, за словами юриста, на скарги щодо силовиків у податковій ще реагують: найбільш завзятих слідчих все ж таки мініяють.

По живому

Українській владі плювати, як вона виглядає в очах світової спільноти — інакше кілька міністрів втратили б посади одразу після публікації індексу інвестириабельності за III квартал.

Жодних послаблень для бізнесу 2012 року не варто очікувати. За планового зростання економіки на 4–4,5% лише офіційні податкові надходження у проєкті держбюджету-2012 збільшено порівняно з 2011 роком на 12–14%. За рахунок чого в уряді розраховують покрити різницю — пояснювати не треба. Особливо тим, кого податкова перевіряла у 2010–2011 роках.

Причому наступного року бізнес може опинитися в ситуації навіть гіршій, ніж наприкінці 1990-х. Оскільки в той час в очолюваної Миколою Азаровим податкової все ж таки були противаги: у вигляді Держкомпідприємництва, більш-менш незалежних судів і громадських організацій, до думки яких тодішній президент Леонід Кучма все ж таки дослухався — зрештою, саме за них в Україні з'явився єдиний податок.

Сьогодні з усіх противаг залишилися хіба що громадські працівники — але їхні висновки, дослідження та застереження ніяк не сприймають ані нинішній президент, ані прем'єр. Їм, які вирости та робили кар'єру за часів СРСР, просто незрозуміло, чому обурюються «всі ці торговці».

Роман МАРЧЕНКО,
старший партнер
юридичної фірми
«Ілляшев та Партнери»

— За останній рік тиск силовиків на бізнес посилюється. Податківці трактують суперечні законодавчі норми винятково на користь бюджету. Правило про те, що будь-які суперечні положення законодавства мають трактуватися на користь платника податків, — забуто.

Завдання податкової — намалювати податкове повідомлення-рішення, навіть свавільне, сподіваючись, що половина підприємців заплатить. Решта підуть до суду, але половина з них справу програє. А якщо суд і ухвалить рішення на користь бізнесмена, то не сьогодні, а принаймні за півроку. Крім того, іноді податкова міліція майже одразу порушує кримінальну справу за ст. 212 КК (ухилення від сплати податків), хоча до закінчення господарського судового процесу це незаконно. Однак порушення кримінальної справи є одним із найпоширеніших прикладів тиску на бізнес.

Слідчий будь-якого силового відомства зараз виконує каральну функцію — намагається всіляко довести провину підприємця, а не розібратися в ситуації. Хоча за Кримінально-процесуальним кодексом його завдання — пошук об'єктивної істини. Саме в тому, що слідчий намагається не знайти істину, а швидше звинуватити бізнесмена, спрямувати справу до суду та отримати премію, й полягає проблема. Тому силовики так агресивно й поведуться — застосування сили, недопуск адвокатів, допит по 10 годин, насильницьке утримання працівників у задушливих приміщеннях...

Олександр МІНІН,
старший партнер
юридичної фірми «КМ Партнери»

— З початку року тиск силових структур на бізнес істотно зріс, особливо з боку податкової міліції. Причин щонайменше дві. По-перше, необхідність виконати план податкових надходжень. По-друге, бажання податкової міліції довести президентові та прем'єрові власну ефективність і корисність, оскільки торік не раз порушувалося питання про скасування цієї структури. Крім того, своїми методами роботи податківці показують і бізнесу, хто в хаті хазяїн.

Не дивно, що повернулася практика кінця 1990-х, коли майже будь-яка перевірка супроводжувалася спробою відкрити кримінальну справу. Якщо ще рік-два тому це було радше винятком, то зараз — майже правило. Причому йдеться про великі підприємства — законослухняних платників податків. Клієнти нашої фірми теж постраждали від дій податківців, зокрема й підприємства з іноземним капіталом.

Найчастіше податківці порушують кримінальну справу за ст. 212 КК — ухилення від сплати податків. Попри те, що, за роз'ясненнями Верховного суду, повного складу злочинів за цією статтею КК немає до несплати узгоджених податкових зобов'язань (у разі судового оскарження зобов'язання вважаються неузгодженими до моменту вступу в силу судового рішення), кримінальні справи все одно порушують. Зазвичай з основною метою — вчинити психологічний тиск на посадовців підприємства та забезпечити якнайшвидше надходження грошей до бюджету. Коли людина перебуває під слідством, на підписці про невивід, її постійно викликають на допити — вона може зламатися. Особливо якщо податківці порушують кримінальну справу за ч. 3 ст. 212 КК і накладають арешт на майно підозрюваного. Під таким тиском багато компаній сплачували податки до розв'язання суперечки із податковою по суті — в суді.

Січень 2011 р. За Податковим кодексом податкова має право заарештувати майно підприємства без рішення суду.

Січень 2011 р. За постановою Кабміну автоматичне відшкодування ПДВ стає підставою для позапланової перевірки платника податків.